

Тема 4. ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК У РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Вплив нетрадиційних технік на свободу самовираження і розвиток творчого мислення. Позитивні емоції та формування стійкого інтересу до образотворчої діяльності. Розвиток дрібної моторики. Пізнання навколишнього світу засобами дослідження властивостей різних матеріалів. Основні принципи використання нетрадиційних технік. Структура заняття з використанням нетрадиційних технік

Вплив нетрадиційних технік на свободу самовираження і розвиток творчого мислення

Нетрадиційні техніки малювання є важливим засобом розвитку творчого потенціалу молодших школярів, оскільки створюють умови для вільного самовираження, експериментування та індивідуального підходу до художньої діяльності. На відміну від традиційних способів зображення, які часто передбачають дотримання певних правил і зразків, нетрадиційні техніки (пальчиковий живопис, монотипія, штампграфія, кляксографія, малювання нитками тощо) знімають страх помилки та знижують рівень тривожності, що сприяє формуванню внутрішньої свободи дитини у творчому процесі.

Свобода самовираження проявляється у можливості дитини самостійно обирати матеріали, способи їх використання, кольорові рішення та композицію. Такий підхід стимулює розвиток уяви, фантазії, асоціативного мислення, формує здатність до нестандартного бачення та інтерпретації навколишнього світу. Дитина не просто відтворює реальність, а створює власний образ, що є важливим показником розвитку творчого мислення.

З позиції психології, нетрадиційні техніки активізують дивергентне мислення — здатність генерувати різноманітні ідеї, знаходити кілька варіантів розв'язання одного завдання, експериментувати та імпровізувати. Використання незвичних матеріалів (піна, сіль, тканина, природні матеріали тощо) сприяє розвитку допитливості, дослідницької активності та відкритості до нового досвіду.

Крім того, такі техніки стимулюють емоційне включення дитини у процес діяльності. Позитивні емоції, що виникають під час творчості, підсилюють мотивацію до навчання, формують стійкий інтерес до образотворчої діяльності та сприяють розвитку впевненості у власних можливостях. Дитина відчуває радість від процесу, а не лише від результату, що є ключовим чинником формування внутрішньої мотивації.

Таким чином, використання нетрадиційних технік у роботі з молодшими школярами є ефективним педагогічним інструментом, який

забезпечує розвиток творчого мислення, підтримує свободу самовираження та сприяє гармонійному особистісному розвитку дитини.

Позитивні емоції та формування стійкого інтересу до образотворчої діяльності (у роботі з молодшими школярами)

1. Роль емоцій у навчально-творчій діяльності молодших школярів

У молодшому шкільному віці образотворча діяльність переходить від суто емоційно-ігрової до усвідомленої творчо-навчальної діяльності, однак емоційний компонент залишається провідним.

Позитивні емоції: активізують пізнавальну діяльність; сприяють кращому засвоєнню художніх умінь і технік; формують ціннісне ставлення до мистецтва; підтримують навчальну мотивацію.

Нетрадиційні техніки (монотипія, граттаж, кляксографія, друкування різними матеріалами тощо) створюють умови для: зняття напруження («страху помилки»); включення в діяльність навіть непевнених учнів; переживання радості від процесу і результату.

2. Позитивні емоції як основа стійкого інтересу

Інтерес до образотворчої діяльності у молодших школярів формується через поєднання: емоційного задоволення; пізнавальної зацікавленості; відчуття успіху.

Позитивні емоції забезпечують: перехід від зовнішньої мотивації до внутрішньої; бажання експериментувати і досліджувати; формування стійкої навчальної активності; розвиток самостійності та ініціативності.

Особливість нетрадиційних технік: результат часто є неочікуваним, що викликає здивування і радість; процес має дослідницький характер; відсутня жорстка «правильність», що знижує тривожність.

3. Психолого-педагогічні механізми впливу

Емоційне залучення через новизну: Нові матеріали та способи дії викликають інтерес і позитивні переживання.

Ситуація успіху: кожна робота має унікальність; учень відчуває власну спроможність; зростає впевненість у своїх можливостях.

Пізнавальна інтрига: «Що станеться, якщо...?», експерименти з фарбами, фактурами, інструментами.

Емоційно-ціннісне підкріплення: схвалення вчителя; обговорення робіт; демонстрація результатів (виставки, презентації).

4. Умови формування стійкого інтересу

✓ Позитивний психологічний клімат: підтримка, доброзичливість; відсутність страху помилки.

✓ Баланс свободи і педагогічного керівництва: учитель задає напрям, але залишає простір для творчості; варіативність виконання завдань.

✓ Інтеграція емоційного і пізнавального компонентів: пояснення властивостей матеріалів; зв'язок із навколишнім світом.

✓ Рефлексія діяльності: обговорення: «Що було цікаво?», «Що здивувало?»; формування вміння оцінювати власну роботу.

✓ Систематичність використання технік: регулярне включення нетрадиційних прийомів; поступове ускладнення завдань.

5. Методичні прийоми створення позитивного емоційного фону

Проблемні запитання («Як можна намалювати дощ без пензлика?»);

Дослідницькі завдання (змішування кольорів, експерименти з фактурами);

Елементи гри (роль «митця-дослідника»);

Міжпредметні зв'язки (мистецтво + природознавство);

Використання музики та візуальних стимулів;

Міні-виставки та презентації робіт;

Парна та групова робота.

Педагогічні результати. Застосування нетрадиційних технік у роботі з молодшими школярами сприяє: формуванню стійкого інтересу до образотворчого мистецтва; розвитку креативного та критичного мислення; підвищенню навчальної мотивації; розвитку емоційного інтелекту; формуванню впевненості у власних можливостях.

Отже, позитивні емоції є основою ефективного навчання образотворчого мистецтва у молодшій школі. Нетрадиційні техніки не лише урізноманітнюють освітній процес, а й створюють умови для глибокого емоційного залучення учнів, формування внутрішньої мотивації та стійкого інтересу до творчості. Саме через поєднання емоцій, дослідження та успіху формується активний, зацікавлений учень.

Розвиток дрібної моторики молодших школярів засобами нетрадиційних технік зображення

Дрібна моторика — це сукупність точних, координованих рухів кистей і пальців рук, що забезпечують виконання різноманітних дій (письмо, малювання, маніпуляції з дрібними предметами).

У молодшому шкільному віці вона: активно розвивається; безпосередньо пов'язана з формуванням графічних навичок (письма); впливає на мовленнєвий розвиток, увагу, мислення.

Розвинена дрібна моторика сприяє: формуванню каліграфічного письма; розвитку координації рухів і просторового орієнтування; підвищенню уваги та працездатності; розвитку мовлення (через

взаємозв'язок моторики і мовленнєвих центрів мозку); формуванню самостійності в діяльності.

Недостатній розвиток може призводити до: швидкої втомлюваності руки; труднощів у письмі; зниження навчальної мотивації.

Нетрадиційні техніки зображення є ефективним засобом розвитку моторики, оскільки: залучають різні групи м'язів руки; забезпечують різноманітність рухів (натиск, обертання, розтягування, притискання); поєднують рухову і сенсорну діяльність; мають ігровий характер, що підвищує мотивацію.

Нетрадиційні техніки зображення та розвиток дрібної моторики молодших школярів

№	Нетрадиційна техніка	Які рухи розвиває	Характер моторних дій	Педагогічний ефект
1	Пальчиковий живопис	Рухи окремих пальців, координація	Притискання, розмазування, постукування	Розвиток чутливості, свободи рухів, зняття напруження
2	Малювання ватними паличками (пуантилізм)	Точність рухів, координація «рука-око»	Крапкові дотики, ритмічні рухи	Формування акуратності, контролю рухів
3	Кляксографія (з роздуванням)	Контроль рухів кисті, дихання	Нанесення плям, напрям руху повітря	Розвиток координації, уяви, регуляції рухів
4	Ниткографія	Узгоджені рухи обох рук	Притискання, витягування нитки	Розвиток координації, плавності рухів
5	Друкування штампами (овочі, губки, листя)	Сила натиску, ритмічність	Притискання, повторювані рухи	Формування контролю сили, ритму
6	Малювання піском / манкою	Тонкі рухи пальців	Проведення ліній, насипання, розрівнювання	Сенсорний розвиток, координація
7	Граттаж (процарапування)	Точність, сила натиску	Подряпування, ведення ліній	Розвиток витривалості, графомоторних навичок
8	Малювання губкою	Узгоджені рухи кисті	Притискання, тампонування	Розвиток сили та контролю рухів
9	Малювання зубною щіткою (набризк)	Дрібні рухи пальців	Проведення пальцем по щітці	Розвиток дрібної моторики, координації
10	Аплікація з рваного паперу	Щипкові рухи	Розривання, наклеювання	Розвиток сили пальців, точності
11	Малювання долоньками	Узгоджені рухи кисті та пальців	Притискання, повороти руки	Розвиток загальної моторики кисті
12	Пластилінографія	Сила пальців, координація	Розминання, скочування, розмазування	Зміцнення м'язів руки, підготовка до письма

У процесі роботи розвиваються: щипкові рухи (захоплення дрібних предметів — крупи, піску); координовані рухи пальців (нанесення крапок, ліній); обертальні рухи кисті (малювання ниткою, ватними паличками); регуляція сили натиску (робота з губкою, штампами); плавність і ритмічність рухів.

Для розвитку дрібної моторики важливо:

- ✓ Систематичність - регулярне включення вправ у заняття.
- ✓ Поступове ускладнення від простих рухів до складніших композицій.
- ✓ Різноманітність матеріалів: фарби, пісок, нитки, природні матеріали.
- ✓ Ігрова мотивація - використання сюжетів, казкових образів.
- ✓ Комфортні умови: зручна поза, якісні матеріали, достатній час.
- ✓ Індивідуальний підхід: врахування темпу і можливостей кожної дитини.

Розвиток дрібної моторики через художню діяльність сприяє: мовленнєвому розвитку (активізація мовленнєвих центрів); когнітивному розвитку (аналіз, планування дій); емоційному розвитку (зняття напруження, задоволення); творчому мисленню (пошук нових способів зображення).

Використання нетрадиційних технік забезпечує: покращення графомоторних навичок; підготовку руки до письма; розвиток точності та координації рухів; підвищення інтересу до навчальної діяльності; формування впевненості у власних можливостях.

Нетрадиційні техніки зображення є ефективним засобом розвитку дрібної моторики молодших школярів. Вони поєднують рухову, сенсорну та творчу активність, сприяють гармонійному розвитку дитини та створюють сприятливі умови для успішного оволодіння письмом і навчальною діяльністю загалом.

Пізнання молодшими школярами навколишнього світу засобами дослідження властивостей різних матеріалів

Молодший шкільний вік характеризується активним розвитком пізнавальної сфери, допитливості та прагнення до дослідження. Діти не лише сприймають інформацію, а й намагаються експериментувати, порівнювати, робити висновки.

Образотворча діяльність, особливо з використанням нетрадиційних технік, стає: засобом дослідження властивостей матеріалів; способом пізнання закономірностей навколишнього світу; формою інтеграції мистецької та пізнавальної діяльності.

Різні художні матеріали виступають як об'єкти дослідження. У процесі роботи учні знайомляться з їх властивостями. Основні властивості, які досліджують діти: колір і можливість змішування (фарби); текстура (гладка, шорстка, сипка); щільність і пружність (папір, картон, пластилін); плинність (вода, фарба); здатність залишати слід (штампи, нитки, листя); взаємодія матеріалів між собою (фарба + вода, фарба + сіль тощо).

Нетрадиційні техніки мають великий потенціал для організації елементарної дослідницької діяльності, оскільки: передбачають експериментування; викликають пізнавальну інтригу; стимулюють постановку запитань; сприяють формуванню причинно-наслідкових зв'язків.

Дослідження властивостей матеріалів у процесі образотворчої діяльності молодших школярів

№	Матеріал / техніка	Властивості матеріалу	Що досліджує дитина	Пізнавальний результат
1	Фарби (акварель, гуаш)	Колір, змішуваність, плинність	Як змішуються кольори, як фарба розтікається	Розуміння кольороутворення, причин змін
2	Вода + фарба (малювання по мокрому)	Розтікання, прозорість	Як вода впливає на фарбу	Усвідомлення впливу середовища на матеріал
3	Сіль + фарба	Поглинання, кристалічна структура	Як сіль змінює малюнок	Розуміння взаємодії матеріалів
4	Папір (сухий/вологий)	Щільність, вбирання	Як папір реагує на фарбу і воду	Уявлення про властивості поверхні
5	Природні матеріали (листя, овочі)	Фактура, рельєф	Як текстура створює відбиток	Усвідомлення зв'язку форми і відбитку
6	Нитки (ниткографія)	Гнучкість, здатність залишати слід	Як рух нитки впливає на зображення	Розуміння залежності результату від руху
7	Пісок, манка	Сипкість, зернистість	Як сипкі матеріали розподіляються	Формування сенсорних уявлень
8	Пластилін	Пластичність, м'якість	Як змінюється форма при натиску	Розуміння формоутворення
9	Губка	Пористість, здатність вбирати	Як утворюються плями і текстури	Усвідомлення впливу інструменту
10	Зубна щітка (набризк)	Пружність, розсіювання фарби	Як утворюються дрібні краплі	Розуміння способів нанесення фарби
11	Кляксографія	Розтікання, варіативність форми	Як змінюється пляма під впливом дії	Розвиток уявлення про випадковість і закономірність
12	Граттаж	Шаруватість, контраст	Як відкривається нижній шар	Розуміння багат шаровості

				матеріалів
--	--	--	--	------------

Пізнання через художню діяльність відбувається завдяки: сенсорному досвіду (дитина «відчуває» матеріал руками; формується чуттєва база знань); дослідницькій активності (учні пробують різні способи дії; самостійно відкривають властивості); пізнавальної мотивації (інтерес виникає через новизну і експеримент); узагальненню досвіду (формується елементарні висновки; з'являється здатність переносити знання).

Методичні підходи до організації діяльності:

- Дослідницький підхід: постановка проблемного запитання («Що буде, якщо...?»); стимулювання самостійних відкриттів.
- Інтеграція з іншими освітніми галузями: природознавство (властивості речовин); математика (форма, симетрія); мовлення (опис результатів).
- Частково-пошуковий метод: учитель спрямовує, але не дає готових відповідей.
- Рефлексія: обговорення результатів; формулювання висновків.

Умови ефективного пізнання: різноманітність матеріалів (традиційних і нетрадиційних); доступність для експериментування; безпечність використання; організація простору для дослідження; підтримка ініціативи учнів; відсутність страху помилки.

Використання нетрадиційних технік сприяє: формуванню дослідницьких умінь; розвитку критичного і творчого мислення; розширенню уявлень про властивості матеріалів; розвитку пізнавальної активності; формуванню цілісного уявлення про навколишній світ.

Отже, пізнання навколишнього світу через дослідження властивостей різних матеріалів є ефективним шляхом розвитку молодших школярів. Нетрадиційні техніки зображення перетворюють навчання на захопливий процес відкриття, де дитина виступає активним дослідником. Саме через експериментування, сенсорний досвід і творчість формується глибоке та усвідомлене розуміння явищ і об'єктів світу.

Основні принципи використання нетрадиційних технік

1. Принцип творчої свободи і самовираження. Передбачає: відсутність жорстких зразків; можливість вибору способів виконання; заохочення індивідуального стилю.

Педагогічне значення: сприяє розвитку уяви, креативності, впевненості у власних можливостях.

2. Принцип емоційної насиченості діяльності. Організація занять повинна викликати: радість, здивування, інтерес; позитивні переживання від процесу і результату.

Засоби реалізації: ефект новизни; ігрові ситуації; сюрпризні моменти.

3. Принцип діяльнісного підходу. Учень виступає активним суб'єктом діяльності, а не пасивним виконавцем. Передбачає: самостійне виконання дій; експериментування з матеріалами; пошук власних рішень.

4. Принцип дослідницької спрямованості. Нетрадиційні техніки використовуються як засіб пізнання. Реалізується через: проблемні запитання («Що буде, якщо...?»); спостереження і висновки; експерименти з матеріалами.

5. Принцип варіативності та доступності. Передбачає: використання різних технік і матеріалів; адаптацію завдань до вікових можливостей; поступове ускладнення діяльності.

6. Принцип інтеграції освітніх галузей. Поєднання: мистецтва; природознавства; мовленнєвого розвитку; математики.

Приклад: дослідження властивостей води під час малювання.

7. Принцип орієнтації на процес, а не лише результат. Головне – не кінцевий продукт, а: активність дитини; спосіб виконання; творчий пошук.

8. Принцип індивідуалізації та диференціації. Врахування: рівня розвитку моторики; темпу роботи; творчих здібностей учнів.

9. Принцип безпечності та комфортності. Забезпечення: безпечних матеріалів; зручної організації робочого місця; позитивного психологічного клімату.

10. Принцип педагогічної підтримки. Роль учителя: не оцінювати жорстко, а підтримувати; спрямовувати, а не нав'язувати; стимулювати рефлексію.

Основні етапи заняття

1. Організаційно-мотиваційний етап (вступ)

Мета: створити позитивний емоційний настрій, зацікавити учнів.

Зміст: емоційне налаштування (вітання, міні-гра); створення проблемної ситуації або інтриги; оголошення теми у цікавій формі.

Методи і прийоми: загадка, казкова історія; демонстрація незвичайного зразка; запитання типу: «Як це зроблено?».

Результат: виникнення інтересу і готовності до діяльності.

2. Актуалізація опорних знань і досвіду

Мета: пригадати попередній досвід, підготувати до нового матеріалу.

Зміст: бесіда про матеріали, техніки; обговорення спостережень з життя; встановлення зв'язків із попередніми знаннями.

Методи: запитання-відповіді; міні-дискусія; демонстрація матеріалів.

3. Ознайомлення з новою технікою / способом дії

Мета: сформувати уявлення про нову техніку.

Зміст: показ способу виконання; пояснення послідовності дій; акцент на властивостях матеріалів.

Особливість: демонстрація має бути короткою і наочною, без надмірної деталізації.

Методи: показ учителя; відеофрагмент (за потреби); частково-пошукове пояснення.

4. Дослідницько-експериментальний етап

Мета: дати можливість учням самостійно дослідити техніку.

Зміст: пробні дії з матеріалами; експерименти (змішування, натиск, рух); пошук різних варіантів виконання.

Методи: завдання типу: «Спробуй змінити...»; «Що буде, якщо...?»; індивідуальні міні-дослідження.

Результат: усвідомлення властивостей матеріалів через практику.

5. Самостійна творча діяльність учнів

Мета: створення власної художньої роботи.

Зміст: виконання завдання; реалізація творчого задуму; використання нової техніки.

Особливості: індивідуальний підхід; можливість варіативності; педагог виступає як консультант.

6. Рефлексивно-оцінювальний етап

Мета: усвідомлення результатів діяльності, формування самооцінки.

Зміст: обговорення робіт; аналіз процесу («що вдалося», «що було цікаво»); підкреслення індивідуальності кожної роботи.

Методи: «відкрита галерея»; взаємооцінювання (без критики); запитання для рефлексії.

7. Підсумок заняття

Мета: узагальнення знань і емоційне завершення.

Зміст: коротке підбиття підсумків; акцент на нових знаннях і враженнях; створення позитивного завершення.